

Makhonia V.I. Studies of violations of written speech: history, realities, perspectives

The article examines the results of the study of violations of written speech, their history, the current stage of development of this area of research and the further prospects of scientific research. The analysis of the historical formation of the doctrine about the violation of written speech, the development of the doctrine of the causes and features of dysgraphies is carried out. The peculiarities of the development of representations about the violation of written speech at various stages among the domestic and foreign scientists are determined. Analyzed the professional methodological literature on the direction of research and considered the current classification of violations of written speech, their causes and manifestations. The most widespread type of dysgraphia in children of the junior school age, the causes of this violation and its practical manifestations in the letter are determined. The peculiarities of the development of the doctrine of dysgraphia at the present stage and new scientific researches on this problem in Ukraine are pointed out. The most favorable period for correction of violations of written speech and their prevention has been determined. The necessity of further scientific researches on the problem of prevention and correction of violations of written speech in children of elementary school age in conditions of modern school is substantiated.

Keywords: correctional education, violation of written speech, dysgraphia, primary school children, correction and prevention, mastery of the writing process.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2017 р.

Статтю прийнято до друку 31.10.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Шеремет М.К.

УДК 376.45

Орлянська А.В.

**ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ
З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ**

У статті обґрунтована вагомість проблеми корекції поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру. Здійснено теоретичний аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури з проблеми корекції поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру залежно від особистісних властивостей, структури порушення. Стаття доводить значущість психолого-педагогічних, емоційно-відновлювальних, нейрокорекційних та біологічних методів корекції поведінки для психічного розвитку дитини в цілому. Розкриваються такі аспекти: корекція поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру; характеристика психолого-педагогічних теорій; особливості корекційно-розвивальних стратегій для навчання та соціалізації дітей з розладами аутистичного спектру в суспільстві. Зроблено висновок про те, що вивчення різних методик і технологій щодо корекції поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру допоможе вирішити одну з актуальних проблем в теорії навчання і виховання дітей цієї категорії.

Ключові слова: поведінка, ранній вік, розлади аутистичного спектру, розлади поведінки, корекція поведінки, методи корекції.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема психолого-педагогічної корекції поведінки дітей раннього віку з розладами спектру аутизму нагальна з багатьох причин. По-перше, збільшується кількість дітей з розладами аутистичного спектру за рахунок зростання реальної кількості дітей, що народжуються. За статистичними відомостями Міністерства охорони здоров'я України, кількість таких дітей зростає щорічно на 20-30%. По-друге, медичні працівники є недостатньо обізнані з проблемами ранньої діагностики. По-третє, психолого-педагогічне втручання часто є несвоєчасним. І насамкінець, вузькі спеціалісти не знають дієвих методів психолого-педагогічної корекції.

Наразі немає універсального методу психолого-педагогічної корекції чи реабілітації дітей з розладами аутистичного спектру. Не дивно, адже такі розлади являють собою всебічне порушення розвитку дитини, яке характеризується значними та масштабними ускладненнями в кількох сферах розвитку одночасно. Деякі методики можуть здаватись інноваційними, але насправді ще науково не доведено всі проблемні аспекти існуючих нині технік раннього втручання. Необхідно відзначити, що діти з розладами аутистичного спектру, окрім проблем із соціалізацією, комунікативним розвитком і стереотипною поведінкою, як правило, мають проблеми і з порушенням сенсомоторного розвитку. Внаслідок порушення в сенсорній сфері дітям з розладами аутистичного спектру навчатися традиційно

(через наслідування й імітацію) майже не вдається. Найбільш актуальною дана проблема для дітей раннього віку, тому що ця категорія залишається неохопленою, насамперед, для психолого-педагогічних працівників. Отже, психолого-педагогічне втручання запізнюється, тому корекція порушень значно ускладнюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічна корекція розладів поведінки - одна з найбільш вагомих проблем у теорії навчання та виховання дітей з розладами аутистичного спектру. У різні роки її досліджували В.Башина, Е.Баєнська, Е.Бонді, А.Душка, Лебединська, І.Ловаас, І.Мамайчук, О.Нікольська, Б.Скіннер, Т.Сміт, В.Тарасун, Д.Шульженко, А.Чуприков, та ін. [6,7]

Порушення психічного розвитку в дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру є комплексним. Доведено залежність порушень поведінки від первинних проблем і характеру дизонтогенезу. Вчені (Д.Айрес, Н.Бернштейн, М.Рождественська, А.Чуприков та ін.) акцентують увагу на різних аспектах аутистичного порушення [1,6]. У зв'язку з цим, корекційні методи та підходи розроблені на основі тих центральних проблем, відрізняються за спрямованістю зусиль і вибором психолого-педагогічного інструментарію. Зокрема, вчені довели, що корекційні стратегії поділяються на рівні корекційного впливу: біологічний, когнітивний і поведінковий (Ф.Аппе та ін.) [2]. Когнітивний рівень не виключає афективну (поведінкову) складову та стосується не тільки процесів мислення, але й усіх аспектів роботи з дітьми, які мають порушення аутистичного спектру. Представники когнітивного підходу (Frith, Leslie, Baron-Cohen та ін.) запропонували назвати метод «theory of mind» - теорією свідомості [2]. Вчені (Б.Скіннер, І.Ферстер та ін.) вважають, що існують закономірні зв'язки між зовнішнім середовищем і поведінкою, та визначають психологію як науку про поведінку [4]. Мета біологічної теорії (К.Гілберт, Ремшмідт, Т.Пітерс, Л.Шипіціна та ін.) - подолати розрив між поведінкою та біологією, між реакцією і мозком [6]. Відображена залежність поведінки від біологічного аспекту, і розлади аутистичного спектру розглядаються як дизонтогенез, який має ряд біологічних причин та різні поведінкові прояви.

Комплексна психолого-педагогічна корекція розвитку дітей з порушеннями аутистичного спектру довгий час не була об'єктом вітчизняних досліджень. Уперше в Україні привернули увагу до проблеми Т.Скрипник, В.Тарасун, А.Хворова, Д.Шульженко та ін. [6,7]. Проте питання корекції поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру раннього віку ще не було предметом спеціального дослідження.

Мета статті. З огляду на вказане вище, метою нашого дослідження є добір та узагальнення методів і технологій психолого-педагогічної корекції поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру. У цій статті відобразимо результати теоретичного вивчення цих методів та прийомів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема навчання і виховання дітей із порушеннями аутистичного спектру привертала увагу як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Більша частина корекційних методик розроблена за кордоном. Методи та прийоми корекційного впливу якісно відрізняються один від одного. Розглянемо аналіз найбільш популярних і поширених методик. Їх можна умовно поділити на психолого-педагогічні (навчальні), емоційно-відновлювальні, нейрокорекційні та біологічні (медикаментозна терапія, гомеопатичне лікування, очищення організму, нормалізація харчування).

До психолого-педагогічних методів корекції поведінки дітей з розладами аутистичного спектру відносять АВА (поведінкову) терапію, Денверську модель раннього втручання, ТЕАСН (програма структурованого навчання) та методику соціальних історій (Social Story).

Уперше поведінку дітей з розладами аутистичного спектру почали вивчати як окрему галузь науки з 1950 р. після появи новаторської роботи І.Ловааса. Термін «поведінкова психотерапія» використали Б.Скіннер та О.Ліндслі в 1953 р.. Згодом до аналізованих в межах зміни поведінки та почуттів людини в позитивному напрямі, з урахуванням сучасних теорій навчання, було включено когнітивні та мотиваційні процеси. Рання робота з корекції поведінкових порушень спиралась на теорії навчання І.Павлова, Б.Скінера, К.Халла та ін. [6]. Пізніше до роботи з дітьми, які мають порушення аутистичного спектру, залучали відомості з дефектології, психології особистості, соціальної та загальної психології (А.Адлер, А.Біне, К.Левін, Т.Сімон, Л.Термен, В.Штерн та ін.). Спільні риси цих методик:

концентрація уваги на змінах поведінки, контроль процесів і результатів, різноманітність використаних технік залежно від кожного окремого порушення.

Поведінковий підхід до корекції аутистичних порушень запропонували І.Ловаас, Б.Скіннер, Т.Сміт, І.Ферстер та ін. [4]. Вчені довели, що для ефективної зміни поведінки не обов'язково знати про причини її порушення. Поведінка має розглядатись у зв'язку із ситуацією. Патологічна поведінка у своєму формуванні підкоряється тим самим законам, що і здорова, на неї можна впливати такими ж методами. Необхідністю вважаються знання та попередній аналіз проблеми й індивідуальних особливостей кожного. Основна особливість поведінкового методу – це інтенсивність і тривалість корекційних занять. В основі АВА поведінкової терапії лежить система покарань та заохочень, яка сприяє формуванню правильної, соціально прийнятної поведінки та корегує негативну, дезадаптаційну поведінку. Навчання дітей з розладами аутистичного спектру відбувається за такою схемою: кожна навичка розбивається на короткі кроки. Навчання кожному кроку проходить через засвоєння конкретної та простої інструкції. Закріплення інструкцій починається з прямих підказок і закінчується самостійним виконанням. Негативна, соціально неприйнятна поведінка (агресія, аутоагресія, стереотипії та ін.) детально аналізується. Метою аналізу є виявлення причин цієї поведінки. Слід зазначити, що успіх програми залежить від кількості й інтенсивності занять (приблизно 40 годин на тиждень, в залежності від конкретного випадку). Ефективність поведінкової терапії доведена результатами наукових досліджень. Більше 550 ліцензованих та опублікованих досліджень довели ефективність прикладного аналізу поведінки в роботі з дітьми з порушеннями аутистичного спектру [4].

Крім того, у рамках прикладного аналізу поведінки використовується система альтернативної комунікації PECS (Beukelman, M.Frost, A.Bondy, A.McLean та ін.). Поведінковий аналіз вербальної поведінки ґрунтується на функціональних характеристиках мовлення. Цей метод застосовується до дітей раннього віку, що не розмовляють зовсім та в яких є затримка мовленнєвого розвитку. Сутність методу полягає в тому, що замість слів діти використовують картки із зображенням предмету або його символу. Система PECS дозволяє збільшити прояв ініціативи, розвинути комунікативні навички, прискорити процес розвитку мовлення, зменшити поведінкові негативізми.

Широко застосовується у світі та довела свою ефективність для дітей раннього віку з порушеннями аутистичного спектру Денверська модель раннього втручання. Її автори – американські психіатри та вчені Л.Вісмара, Д.Доусон, С.Роджерс [5]. Основу цієї методики складають стратегії, які допомагають засвоїти майже будь-які побутові та соціальні навички. У рамках методики використовують ефективні техніки ігрової взаємодії, які не потребують спеціального навчання спеціалістів (ними успішно користуються батьки). Денверська методика раннього втручання містить декілька взаємопов'язаних методик, адаптованих спеціально для батьків, що допомагає залучити до навчання і сім'ю. Автори опублікували результати, які довели ефективність їхньої методики у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру раннього віку. Наразі Денверська модель раннього втручання пройшла клінічні випробування та ефективно допомагає дітям оволодіти соціальними навичками, коригує комунікативну та адаптаційну поведінку, покращує рівень розумового розвитку.

TEACCH – програма структурованого навчання. Розроблена вперше в Університеті Північної Кароліни (США). Автори цього підходу E.Shopler, G.Mesibov вважають, що в основі всіх проблем щодо поведінки лежить нездатність дітей з розладами аутистичного спектру сприймати навколишній світ як цілу картину. При цьому, провідним розладом є порушення комунікативної поведінки, як наслідок – постійні тривога і страх. Вчені вважають, що відмова від спілкування, схильність до стереотипної, деструктивної поведінки слугують захистом від можливих змін, виражають наміри дітей з розладами аутистичного спектру зберегти звичний для них порядок і постійність. Корекційний вплив цієї програми спрямований на сприймання та структурування інформації, організацію просторових і часових уявлень навколишнього світу. У роботі використовується багато візуальних таблиць, які дозволяють дітям впоратися з тривогою і страхами за допомогою підказки, а також послідовності дій (що буде спочатку, а що потім). Міра допомоги, за можливості, зменшується та зводиться до самостійного дотримання свого розпорядку. Сьогодні це широко використовується в індивідуальній роботі та навчанні у школах для дітей з розладами аутистичного спектру. Також особливий акцент програма робить на вивченні саме академічних знань і вмінь, підготовці до письма, читання та вивчення математики. Стратегія

структурованого навчання також дозволяє дітям з розладами аутистичного спектру раннього віку навчитись концентруватись на візуальних підказках і сигналах, розрізняти їх у різних ситуаціях, сприяє кращій адаптації до навколишнього світу.

Як ми вже зазначали, у дітей з розладами аутистичного спектру суспільні правила не засвоюються через наслідування. Їх потрібно цілеспрямовано навчати соціальним навичкам, саморегуляції. Методики роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру мають певні особливості. Вироблення стратегій соціальної взаємодії може бути досягнуто за допомогою створення соціальних історій для кожної конкретної дитини або розробки стратегій для окремої групи. Методику соціальних історій (Social Stories) або «соціальні сценарії, сценарії життя» (Social Scripts) розробили Керол Грей і Скотт Белліні. Її застосовують для навчання дітей з розладами аутистичного спектру суспільним навичкам. З їхньою допомогою діти долають невміння усвідомлювати почуття інших людей, вчаться, як реагувати на певні події або випадки в житті та зрозуміти, яка реакція буде доречною. Для кожної ситуації малюється багато наочного матеріалу, створюється певний сценарій, головним героєм якого стає конкретна дитина. Вчені вважають, що невеликі порції інформації знімають напруження від сенсорного навантаження, знижують стрес і зменшують поведінкові негативізи. Краще починати роботу індивідуально, поступово залучаючи більше учасників.

До емоційно-відновлювальних методів відносять FLOORTIME (ігрова терапія С.Грінспена) та холдінг-терапію.

FLOORTIME – ігрова терапія С.Грінспена (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children) [3]. Методика С.Грінспена базується на трьох основних поняттях DIR: D – еволюція, I – індивідуальність, R – стосунки. Вона спирається на емоційну складову між матір'ю та дитиною. С.Грінспен вважає, що симбіотична прив'язаність дитини дозволить навчити батьків і вчителів викликати адекватні емоційні реакції у дітей з розладами аутистичного спектру в ранньому віці. Вчений виділяє 6 стадій емоційного розвитку в дітей раннього віку:

- 1) Стадія пристосування і зацікавлення навколишнім (до 3-х місяців);
- 2) Стадія формування міжособистісних стосунків і прив'язаностей (5 місяців);
- 3) Стадія спілкування (9 місяців);
- 4) Стадія усвідомлення й організації власної поведінки (13-18 місяців);
- 5) Стадія усвідомлення та прояву власних емоцій (24-30 місяців)
- 6) Стадія емоційного мислення (36-48 місяців).

С.Грінспен вважав, що діти з розладами аутистичного спектру не проходять усі стадії емоційного розвитку, а залишаються на якійсь одній із них. Тобто діти з РАС мають пройти через всі стадії за допомогою «ігрового часу». Ця методика орієнтована, перш за все, на дітей раннього віку. Вона дозволить їм встановити стосунки з батьками, педагогами та іншими людьми; розвинути комунікативну активність; навчить адекватним емоційним реакціям на власні почуття та почуття оточуючих; скорегує поведінку дитини в цілому. Усе це стане цінним ресурсом для подальшого навчання та соціалізації дітей з розладами аутистичного спектру.

Холдінг-терапія сформувалась у процесі корекційної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру. Автор методу – американський психіатр М.Велч, яка пізніше назвала холдінг «методом регуляторних зв'язків». Він спрямований, передусім, на формування соціальних навичок та адаптації. Метою роботи в рамках цього підходу є можливість надати дитині позитивний досвід контакту з близькими людьми. Процедура холдінгу полягає в тому, що мати садить дитину (навіть проти її волі) обличчям до себе й утримує до повного розслаблення. Кінцева мета сеансу – домогтись зорового контакту та зафіксувати приємне відчуття розслаблення поряд з рідними людьми. При цьому, батьки намагаються пояснити дитині, як багато означають для них їхні стосунки. Отриманий успіх потім використовується для підтримання емоційного контакту, зняття тривоги, а згодом – для розвитку взаємодії та стимуляції психічного розвитку дитини. Наразі даний метод широко використовують для корекції розладів дитячої поведінки в багатьох країнах. Він є досить ефективним для дітей саме раннього віку.

До нейрокорекційних методів відносять сенсорну інтеграцію. Це дієвий метод корекції аутистичних порушень у дітей раннього віку. Розвиток сенсорної сфери є сензитивним періодом, і саме

особливості сприйняття сенсорної інформації у дітей з розладами аутистичного спектру призводять до появи цих порушень. Сенсорна інтеграція – наочна модель, яка охоплює широкі знання та основні положення у сфері навчання дітей з різною нозологією (Dr. Jean Ayres), та може використовуватись у корекційній роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру [1]. Вона базується на біологічній теорії переробки інформації, неврологічному розвитку та функціонуванні організму дитини. Мета методики – підвищення здатності дитини сприймати й організувати сенсорну інформацію, вироблення адаптивних реакцій згідно з психоневрологічними потребами окремої дитини. Сенсорна інтеграція забезпечує спрямованість і поступальність рухових актів та лежить в основі набуття практичних навичок. Ця методика дозволяє також організувати, сортувати та переробляти чуттєві враження, щоб поведінка дитини була доцільною, осмисленою та значимою для неї. На базі хорошої сенсорної інтеграції дитина розвиває здатність співвідносити знання і досвід, вчитися. Роботу з подолання цих порушень слід починати з формування адекватної поведінки у відповідь на сенсорні стимули. Корекційні заняття із сенсорної терапії диференціюють і нормалізують чутливість.

Українська школа психолого-педагогічної корекції дітей з розладами аутистичного спектру знаходиться на початковому етапі. Науковий пошук у вітчизняній корекційній педагогіці щодо проблеми розвитку, навчання та соціалізації дітей з розладами аутистичного спектру розпочали А.Душка, В.Тарасун, Т.Скрипник, Г.Хворова, Д.Шульженко та ін. [6.7]. В.Тарасун використала феноменологічний підхід до вивчення особливостей поведінки таких дітей. Т.Скрипник та ін. запропонували загальну характеристику комплексної психолого-педагогічної технології корекції розвитку комунікативної активності дитини з розладами аутичного спектру. Її основні компоненти: психолого-педагогічна діагностика, створення індивідуальних корекційних програм та виділення критеріїв і показників динаміки розвитку дітей з розладами аутистичного спектру. Д.Шульженко розробила типологію аутистичних порушень, яку можна використати для визначення напрямків і стратегій у психолого-педагогічній корекції поведінки дітей з розладами аутистичного спектру. М.Рождественська вивчала медико-біологічну основу аутистичного порушення. Вітчизняні науковці (К.Островська, Т.Скрипник, Г.Хворова, А.Чуприков, Д.Шульженко та ін.) акумулюють світовий досвід вивчення аутизму та докладають зусиль до розробки шляхів допомоги дітям з РАС.

Висновок із цього дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, розглянуті нами методики та стратегії психолого-педагогічної корекції розладів поведінки в дітей з порушеннями аутистичного спектру мають як загальні спільні, так і відмінні риси. Проте наразі немає єдиного або універсального методу психолого-педагогічної корекції, адже порушення поведінки в дітей з розладами аутистичного спектру в ранньому віці є досить складними та неоднорідними. Перспективи нашої наукової роботи полягають у практичному дослідженні основних технологій психолого-педагогічної корекції поведінки дітей раннього віку з розладами аутистичного спектру.

Використана література:

1. **Айрес Э.** Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э.Айрес. – М. : Теревинф, 2016. – 272с.
2. **Аппе Ф.** Введение в психологическую теорию аутизма / Ф.Аппе. – М. : Теревинф, 2006. – 216с.
3. **Гринспен С.** На ты с аутизмом / С.Гринспен, С.Уидер. – М. : Теревинф. – 2015. – 600с.
4. **Мейер В.** Методы поведенческой терапии / В.Мейер, Э.Чессер, – Санкт-Петербург. : Речь, 2001. – 256с.
5. **Роджерс С.** Денверская модель раннего вмешательства для детей с аутизмом / Л.Висмара, Д.Доусон, С.Роджерс. – Екатеринбург : Рама Палишинг, 2016. – 416с.
6. **Чуприков А.П.** Расстройства спектра аутизма: медицинская и психолого-педагогическая помощь: А.М.Хворова, А.П.Чуприков. – Львов: Мс, 2013. – 270с.
7. **Шульженко Д.І.** Аутизм не вирок / Д.І.Шульженко. – Львів : Кальварія, 2010. – 224с.

References:

1. **Ajres Э.** Rebenok y` sensornaya y`ntegracy`ya. Pony`many`e skryty`kh problem razvy`ty`ya / Э.Ajres. – М. : Terevy`nf, 2016. – 272s.
2. **Appе F.** Vvedeny`e v psy`xology`cheskuyu teoriyu auty`zma / F.Appe. – М. : Terevy`nf, 2006. – 216s.
3. **Gry`nspen S.** Na ty s auty`zmom / S.Gry`nspen, S.Uy`der. – М. : Terevy`nf. – 2015. – 600s.
4. **Mejer V.** Metod povedenchy`skoj terapy`y` / V.Mejer, Э.Chesser, – Sankt-Peterburg. : Rech`, 2001. – 256s.

5. **Rodzhers S.** Denverskaya model' rannego vmeshatel'stva dlya detej s auty`zomom / L.Vy`smara , D.Douson, S.Rodzhers. – Ekaterenburg : Rama Paly`shy`ng, 2016. – 416s.
6. **Chupry`kov A.P.** Rasstrojstva spektra auty`zma: medecy`nskaya y` psy`xologo-pedagogy`cheskaya pomoshh': A. M.Xvorova, A.P.Chupry`kov. – L`vov: Ms, 2013. – 270s.
7. **Shul`zhenko D.I.** Auty`zm ne vy`rok / D.I.Shul`zhenko. – L`viv : Kal`variya, 2010. – 224s.

Орлянская А.В. Проблема психолого-педагогической коррекции поведения детей раннего возраста с нарушениями аутистического спектра.

В статье обоснована весомость проблемы коррекции поведения детей с расстройствами аутистического спектра в раннем возрасте. Проведен теоретический анализ зарубежной и отечественной литературы по проблеме коррекции поведения детей раннего возраста с расстройствами аутистического спектра в зависимости от личностных свойств, структуры нарушения. Статья доказывает весомость психолого-педагогических, эмоционально-восстанавливающих, нейрокоррекционных и биологических методов коррекции поведения для психического развития ребенка в целом. Раскрываются такие аспекты: коррекция поведения детей раннего возраста с расстройствами аутистического спектра; характеристика психолого-педагогических теорий; особенности коррекционно-развивающих стратегий для обучения и социализации детей с расстройствами аутистического спектра в обществе. Сделан вывод о том, что изучение разных методик и технологий касательно коррекции поведения детей раннего возраста с расстройствами аутистического спектра поможет решить одну из актуальных проблем в теории обучения и воспитания детей данной категории.

Ключевые слова: поведение, ранний возраст, расстройства аутистического спектра, расстройства поведения, коррекция поведения, методы коррекции.

Orlyanska A.V. Problem of behavior modification of children with autism spectrum disorders at an early age.

The article substantiates significance of the problem of behavior modification of children with autism spectrum disorders at an early age.

It was made a theoretical analysis of foreign and domestic literature on the problem of behavior modification of children with autism spectrum disorders at an early age depending on personality characteristics and the structure of the disorder. The article proves the importance of psycho-pedagogical, emotionally-restorative, neurocorrective and biological methods of behavior modification for the child's mental development in general. These aspects are disclosed: the behavior modification of children with autism spectrum disorders at an early age; the characteristic of psycho-pedagogical theories; particular qualities of correction- and development-training theories for studying and socialization of children with ASD in society. It is made the conclusion that learning different methods and techniques of behavior modification of children with autism spectrum disorders at an early age can help to solve one of actual problems in the theory of training and upbringing of such children.

Key words: behavior, early age, autism spectrum disorders, behavior disorders, behavior modification, methods of modification.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2017 р.

Статтю прийнято до друку 09.11.2017 р.

Рецензент: д.п.н., Миронова С.П.

УДК 376-056.29:37.048.45:373-056.2/3

Панченко Т.Л.

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ
В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

У статті розглядається проблема організації психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення учнів з обмеженими фізичними можливостями у загальноосвітньому навчальному закладі в умовах інклюзивного навчання. Здійснено аналіз сутності процесу професійного самовизначення старшокласників з позиції педагогічного та психологічного підходів. Визначено фактори, які впливають на процес вибору майбутньої професії учнями з обмеженими фізичними можливостями. Розглянуто основні завдання профорієнтації, метою якої є формування професійного самовизначення учнів. Визначено особливості супроводу професійного самовизначення учнів з обмеженими фізичними можливостями. Обґрунтовано необхідність поєднання у роботі з такими учнями професійної орієнтації з професійним інформуванням, наданням